

ANTROPOCENTRIZAM

ANTHROPOCENTRSM

Vesna Vasović¹⁾

*"Priroda je prijatelj , a ne neprijatelj .
Ona je stvorena da bude drug i pomoćnik čoveku , a ne rob i krvnik .
Ljudi koji prirodu čine robom , čine je neprijateljem i krvnikom ."
Vladika Nikolaj Velimirović*

Rezime: *Duboko ukorenjeni antropocentrizam u tkivo modernog društva, za koga je priroda samo objektivna datost tj. koji pothranjuje instrumentalni oblik odnosa prema prirodi još uvek sprečava potpuno utemeljenje nove logike života i kulture rada. U teorijskom diskursu eksperata životne sredine sve se više potvrđuje zajednička saglasnost o nužnosti preoblikovanja vrednosne skale. Vekovni poklič u ime ekonomskog rasta i materijalnog obilja, sve više osporava diktat novih vrednosti kakve su: sloboda, zdravlje i znanje. Ključne reči: antropocentrizam, teorija, ekologija*

Resume: *The anthropocentrist property, deeply-rooted in the modern society tissue, for which the nature is only an objective item, i.e., which revives the instrumental form of relation to the nature, still prevents complete establishment of new logic of life and working culture.*

In the theoretical discourse of the experts for human environment, mutual agreement on the necessity of the transformation of valuable scale has been confirming more and more. Over the centuries the cry in the name of the economic growth and material abundance, has greatly challenged the dictation of new values such as: freedom, health and knowledge.

Key words: *ecology*

1. UVOD

Duhovni obrazac na kome se temelji savremeno industrijsko društvo počiva na antropocentričnoj logici i značenju. Vrednosni sistem profitetski obojen postao je kalup pomoću koga se oblikuje materijalna i nematerijalna datost. Navalentna, gruba etika industrijalizma pojednostavljuje poziciju moralnog subjekta i sasvim bahato potpuno preabregava moguće moralne objekte. Industrijska paradigma i njoj imanentna antropocentrična etika podrazumeva poziciju čoveka kao gospodara nad svetom prirode kao sverom koja postoji isključivo radi njega. Dakle, današnja etika polazi od čoveka i završava se sa njim. Okoliš je sveden na objekat - čija je jedina funkcija da opskrbi subjekat. Upravo iz poljuljane veze na relaciji subjekat - objekat, začela se i razbuktala ekološka kriza. Sirovi pragmatizam, logika pljačke, nemanje vremena za

neophodna suočavanja i smislene analize utrli su put duhovnom sunovratu a ovim i svakoj drugoj dekadenciji. Ekološka kriza je izraz nepromišljenosti, moralne smutnje i ljudskog egoizma. Antropocentrizam kao generator egoizma je planetarna sila koja odavno pomaže iskrivljivanju ogledala spoznaje i inhibira procese istinitog suočavanja sa realnošću. Kako objašnjava A. Šarčević u naletu ekspanzivnog JA, materijalizovanog u praksi industrijalizma priroda se pojavljuje isključivo u formi objekta ekonomsko-tehničkog napretka.

2. MODERNA SVEST

Definisanje prirode pomoću rada kao mogućnosti racionalne konstrukcije - u formi prirodno-naučnih zakona samo je podrška antropocentrizmu. Naime, "moderna svest je, međutim, još opterećena jednim epohalnim

1) Mr. Vesna Vasović, Viša poslovno-tehnička škola, Užice, Trg Svetog Save 34,
031-512-013, dr_rsum@ptt.yu

opredmećenjem prirode i njenog značenja. Mi je razumemo na istorijskoj pozadini demitologiziranja i desakraliziranja. Priroda postaje matematičko/fizikalni projekt, predmet pojedinih prirodnih nauka: od medicine i biologije do matematike, fizike i astronomije. Mi je razumemo kao kosmički poredak izvan nas i u nama samima. Nastupom u modernu, priroda je centrirana ... u svet naučne, tehničke, estetske konstitucije apsolutne oblikovanosti, zbiljnosti".

Planetarni objektivizam, bezgranično poverenje u ljudski razum, zahvaljujući kome se čovek izdiže iznad svih živih bića pre nabregava značaj drugih životnih oblika, ostaje imun na estetsku istinu i suptilni opažaj sveta. U besomučnoj trci za profitom, čovek vođen diktatom uma ne uviđa da taj isti um nesvesno poništava i potire same temelje života. U svojoj antropocentričnoj vizuri ljudi ne shvataju da u svojim neoubuzdanim stremljenjima da stvore društvo obilja dovode u pitanje samo svoje bivstvovanje. Naravno, o tome da su čovek i njegov industrijski svet svojim antropocentričnim i egoističnim sistemom vrednosti glavni uzročnici globalne ekološke krize govori više dokaza:

- klimatske promene rezultirane ljudskim aktivizmom (fenomen "staklene bašte, razbijanje ozonskog omotača, globalno otopljenje, rast nivoa mora, česte poplave i uragani)
- degradacija vode i tla koja uzrokuje porast obolelih, u stvari je ceh za arogantno i neprimereno, samouvereno čovekovo odnošenje prema prirodi. U vezi sa degradacijom tla K. Malešević iznosi frapantan podatak: "U jurnjavi za profitom čovek permanentno truje, iscrpljuje i degradira tlo, nemareći mnogo za potrebe budućih degradacija. U vezi s ovim je vrlo ilustrovan primer ekološke cene jednog hamburgera do koje je došao Vašingtonski ekološki institut. Naime prema istraživanjima ovog Instituta, jedan jedini hamburger Planetu Zemlju košta oko 200 USA dolara a Mc Donald's ga prodaje oko 1 dolar, i time, kao i milioni drugih profitera, na račun prirode (i drugih ljudi) neracionalno i nepovratno uništava prirodne resurse".
- redukcija biljnog i životinjskog sveta (smatra se da je u ovom vremenu ozbiljno ugroženo oko hiljadu životinjskih i šest stotina biljnih vrsta. One nestaju pedeset do sto puta brže od tempa koga diktira prirodna selekcija
- enormna potrošnja energije i sve veća proizvodnja rizika (doduše suma negativnih posledica je nejednako raspoređena - tako jedan Amerikanac oko dvadeset pet puta više negativno deluje na prirodu od jednog Indijca

- egoistični razvoj nauke (kako prirodne tako i društvene) koja je pod plaštom moderne dozvolila opasno pljačkanje Planete. Upravo razvoj moderne nauke je uticao na izmenu ljudske egzistencije tj. stila rada, navika, prohteva, osobina pojedinaca te njegove interakcije sa prirodom.
- kultura i globalni duh Ekumene su u znaku krize koja se manifestuje u sve većem odsustvu morala, neplodnoj potrazi za identitetom i blokadi uspostavljanja kvalitetno drugačije vrednosne lestvice

3. RAZLIČITI PRILAZI

Tako je vremenom nastalo i uobličavao se svet sasvim udaljen od prirode. Ljudsko uporište prestaje da bude prvobitna prirodna određenost jer ona postaje odvojena i modifikovana. "Gubitak prirodnog polazišta znači napuštanje sigurnosti, koje je ono garantovalo... sa svakim korakom našeg stoleća ubrzava se i proširuje proces u kome ljudi menjaju materijalne, ekološke, vegetacijske, biotičke, klimatske uslove svoje sredine, a zavisno od toga raste i užas pred "svetom koji je stvorio čovek".

Nekada je čovek prema svemu što ga okružuje: drveću, životinjama, rekama... postupao tako kao da svi oni poseduju svest. "Sredina divljaka bila je puna bića sa dušom".

Još bolje o mogućoj lepoti odnosa prirode i čoveka svedoči govor indijskog poglavice Sijetla prilikom potpisivanja jednog ugovora sa guvernerom I. Stevens-om: "Bila su vremena kada je naš narod zauzimao celu Zemlju, kao što talasi pobesnelog mora pokrivaju svoje školjke, ali to vreme je davno prošlo, veličina i snaga plemena su danas već gotovo zaboravljene. Neću da se zadržavam na našoj preuranjenoj propasti, neću da se žalim ili da prebacim svojoj bledolikoj braći da su ubrzali tu propast, jer možda smo i mi odgovorni za to... Mi smo dve različite rase i to moramo uvek ostati, nas deli poreklo, nas deli sudbina. Imamo veoma malo zajedničkog. Nama je pepeo naših predaka svet, njihovo zadnje boravište je posvećeno tle, dok vi boravite daleko od grobova svojih predaka i ne žalite zbog toga... Naši mrtvi nikada ne zaboravljaju ovaj lepi svet koji ih je hranio. Oni još uvek vole vijugave reke, visoka brda i usamljene doline... Svaki deo ove zemlje je svetinja mom narodu. Svako brdašće, svaka dolina, svaka ravnica i svako drvo osvećeni su milim sećanjem ili žalosnim iskustvom mog premena. Čak i stene, koje izgledaju kao da mrtve leže u svom veličanstvu pri zalazećem suncu na tihom žalu, pune su sećanja na davne događaje vezane za život mog naroda. Čak i prašina ispod vaših nogu sa većom ljubavlju uzvraća naše korake od vaših

jer je to pepeo naših predaha i naše bose noge osećaju dodir sa njima, jer je tlo prepuno života naše rase".

Danas, krajem drugog i početkom trećeg milenijuma priroda postaje ništa drugo do "istorijski proizvod, unutrašnja dekoracija civilizacijskog sveta, uništenog ili ugroženog u prirodnim uslovima svoje reprodukcije".

U. Bek predočava da ekološka problematika nije više problematika koja se tiče okruženja već je u svojoj genezi i svojim posledicama - potpuno društvena jer se tiče ljudi, njihove istorije, životnih uslova, ekonomske, političke i kulturne datosti...

Duhovno ustrojstvo XXI veka, vladajuća matrica života i rada nadrađa potčinjenost prirode koja je sada društveno zarobljena, drobi same temelje etike i briše granice nedopustivog. Samo značenje morala je relativizovano, zatvoreno u surovom takmičenju da se dostigne tron bogatstva i prestiža. Zato se etička pitanja u stilu:

- da li ljudi imaju dužnosti, obaveze i odgovornosti prema planetarnoj životnoj sredini?
- da li ljudski etički principi i lični ljudski moral primoravaju na poštovanje prema svetu prirode?
- da li je primena i poštovanje ovih etičkih principa u suprotnosti sa ljudskim dobrima i interesima?
- da li ljudi imaju moralno pravo da potroše ono što je priroda gradila milenijumima?
- da li postojeće generacije imaju pravo da "pljačkaju" planetu od budućih generacija?

još uvek svode samo na puka teoretisanja dok je praksa vođena drugom filozofijom. No, ovaj raskorak postaje sve veći balast za čovečanstvo. Odgovor na pitanje: Kako dalje? - postaje imperativ današnjice. Rasel primećuje da razvoj nauke i tehnike od ljudi zahteva sve više mudrosti. Međutim, iako je naše vreme u pogledu znanja prevazišlo sva prethodna, ono još uvek nije postiglo veću mudrost, s toga treba reći punim glasom - neophodna nam je nova perspektiva.

Od ogromne važnosti za budućnost Planete postaje pretresanja pitanja kakva su: Kakav je bio naš dosadašnji razvoj civilizacije? Neplanski? Profiteški? Bahat? Neodgovoran? Postojili mogućnost da se udare temelji drugačijoj filozofiji života? Koje vrednosti treba da izađu u prvi plan? Da li nam je stalo do sreće i zadovoljstva budućih generacija?

Baš zato što se čovečanstvo danas nalazi na sudbonosnoj prekretnici u svom razvoju - "biti ili ne biti", odgovori na ova i slična pitanja jesu neminovnost, potreba i premarni zadatak današnjice. Preciznije - pred čovekom je dvostruki zadatak. S jedne strane on mora prilagoditi zemlju sebi jer je ona za njega izvor egzistencije, zatim

sebi zemlji, a s druge strane mora obezbediti mehanizme njene zaštite. Jer kroz odnos zajedničarenja prirode i čoveka može se osigurati život sadašnje ali i buduće generacije. Otuda je potreba razvijanja odgovornosti i ekološke etike kako kod pojedinca tako i kod organizovanog društva od ogromne važnosti jer se ovim smanjuje rizik i neizvesnost opstanka.

Naime, još u šesnestom veku Montenj je tvrdio da surov odnos prema životinjama vodi do neprimerenog odnosa prema ljudima. Zagovarajući osećanja dužnosti čoveka prema životinjama koje poseduju osećajnost, biljkama, drveću čovek zahteva da ljudski susret s prirodom bude utemeljen na moralnim obzirima, ne zbog vrednosti biljnog i životinjskog sveta već zbog same ljudskosti. U ovakvom misaonom ritmu i Bentem i Šopenhauer će graditi svoje teorije. Stav da životinje treba da osećaju sve čari života od jutarnje rose, kiše, sunca, otvorenog neba te da je varvarski Zapad, to nepravedno uskratio - temeljno je polazište Šopenhauerovog promatranja čovekovog sveta i prirode. Takođe i Bentam, smatrajući da su životinje sposobne da osećaju bol te da bez obzira što ne mogu da ga iskažu, u ime sve šireg fronta moralnih načela ovom mučenju se mora stati na put. No, iako je i dalja potraga za ekološkim smislom ipak pod prevagom antropocentrizma ne bi bilo pravilo da joj se ne prizna humanost kojom je i pored svega bila prožeta. Radovi američkog ekologa A. Leopolda ("etika zemlje"), nemačkog humaniste A. Švajcera ("etika poštovanja života") sjajan su primer borbe za pravedniju uspostavu života. Kada je reč o našim etičarima: A. Tanoviću, S. Stojanoviću, M. Životiću, V. Pavličeviću i dr. tokom sedamdesetih i osamdesetih godina njihove potrage nisu bile u znaku pretresanja ekološke problematike.

Tek, kasnije u dosluhu sa svetskim ekološkim zahtevima kod nas će se potaći ekološko-etička analitika.

Vreme, pokazuje da period tvrdog antropocentrizma mora proći. Polje etičkog rasuđivanja se mora proširivati, tako da ekološka etika postane univerzalna etika. Naime, budućnost Planete se može osigurati pomeranjem klatna od antropocentrizma ka ekocentizmu. Kako je ustanovio norveški ekolog Arne Nes (Arne Naess), osnivač dubinske ekologije glavni postulat života mora biti stanovište da je sve na planeti Gei moralno povezano i ravnopravno, te da je obaveza čoveka da vodi brigu o drugim vrstama i o Planeti ne samo zbog sebe već i zbog njihovog dobra.

Ovo potvrđuju i drugi teorijski pokušaji i na njima utemeljene teorije okoline kakve su: biocentrična (Taylor 1986.), praktična filozofija prirode (Mayer-Abish 1989.), etika okoline (Auer, 1985.), etika odgovornosti (H. Jonas 1990.),

ekološka etika (Korcek 1991.), holistička ekologija (Pozajic 1991.). Zajednički imenitelj svih ovih teorija jeste:

- kritika antropocentrizma
- kritika ekstremnog individualizma
- poriv ka ostvarivanju nove celine
- manje - veće odricanje od nekih elemenata standarda života (sve do
- asketizma)
- skeptičan stav prema modernoj nauci i tehnici
- proširenje zajednice moralnih subjekata i moralnih objekata.

4. ZAKLJUČAK

Naravno, da nijedna ekološka etika ne može potpuna isključiti čoveka, injebove zahteve i stremljenja. "U tom smislu antropocentrizam ostaje kao momenat u ekoncentričnoj etici koja ne isključuje i ne favorizije čoveka. U interesu samog čoveka jeste da je u središte postavljen ekosistem a ne čovek. Ako je trajan opstanak čovečanstva vrednost, onda je ekološka etika i više humanistička negoli antropocentrička".

Dakle, čovek ima pravo na prirodu kao sopstvenu životnu osnovu jer je i sam njen deo. Pravo na prirodu, međutim, ne podrazumeva njeno bezskrupulozno iscrpljenje, tj. pretvaranje u potrošno dobro, već znači potrebu za sopstvenom reprodukcijom osnovom...

LITERATURA

- [1] De Jouvenel, Leistungsgesellschaft u H. Gruhl "Jedna planeta je opljačkana", Prosveta, Beograd 1985.
- [2] U. Beck "Rizično društvo - u susret novoj moderni", "Filip Višnjić", Beograd, 2001.
- [3] M. Đukanović "Etika i životna sredina", u zborniku "Ekologija i etika, Eko centar, Beograd, 1996.
- [4] V. Pavlović "Ekologija i etika", Ekocentar, Beograd, 1996.
- [5] K. Malešević "Od antropocentrične ka biocentričnoj etici" u "Ecologica" br. 4, 1997.
- [6] I. Cifrić "Socijalna ekologija", Globus, Zagreb, 1989.